

**O'QUVCHI YOSHLARNING KASB TANLASHLARIDA
OILANING O'RNI VA ROLI PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA**

Saydullayeva Noila Abdulla qizi

Navoiy viloyati Xatirchi tumani 6-umumta'lim maktabi psixologi

O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni, Prezidentimizning "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 6-sentyabrdagi PF-5812-son Farmoniga binoan respublikamizda professional ta'limni yanada takomillashtirish masalasida, boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim bosqichlari joriy qilinganligi, ta'lim muassasalari o'quvchi-yoshlarning zamonaviy kasb-hunar egallashlari uchun sharoitlar yaratish hamda qo'llabquvvatlash, shuningdek, ularning har tomonlama yetuk malakali mutaxassis bo'lib yetishishlariga ko'maklashish hamda mehnat bozori talablariga mos yuqori malakali mutaxasislarni tayyorlash, kelajakda yetuk inson, o'z kasbini ustasi bo'lib ulg'ayishlari uchun kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining samaradorligini ta'minlashdan iboratligini hisobga olgan holda o'quvchi yoshlarning kasb tanlashlarida oilaning o'rni va roli psixologik muammo sifatida psixologik tadqiq qilish va oilaviy munosabatlar tizimida kasbiy qadriyat tushunchasini rivojlantirish zarur. Bugungi kunda har bir insonning kasblar olamida o'z-o'zini topishi, kasbiy o'zligini anglashi, jamiyatda o'z o'rnini topishga intilishi va unga qiziqishlari kun sayin ortib bormoqda. Minglab kasblar ichida qaysi birini tanlash, unga shaxs moyilligi, layoqati va qiziqishlarining mos kelishi yoki kelmasligini bilish shaxs istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirish umumta'lim maktabi ishining tarkibiy qismidir. Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonchi, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi, bu esa inson uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir. Shu o'rinda psixologlarimiz ta'kidlaganidek, insonning o'zi xohlagan kasbni erkin tanlashi nihoyatda katta ahamiyatga ega. Inson sevgan ishi bilan shug'ullansa, u bu ishdan

xursand bo'lishi, qanoat hosil qilishi, ko'p tashabbus ko'rsatishi, charchamay g'ayrat bilan ishlashi mumkin.

Yoshlarni mustaqil mehnat faoliyatiga puxta tayyorlash va ularning kasb-hunarini o'z qobiliyatlariga yarasha to'g'ri tanlashlariga erishish uchun maktab o'qituvchilarining pedagogik mahorati, bilim saviyasi, didaktik qobiliyatlar yuksak bo'lishi, fan asoslarini turmush bilan bog'lab o'rganilishi, to'garak va qo'shimcha, yordamchi kurslar oqilona uyushtirilishi, maktablarda kasb-hunar to'g'risida ma'ruzalar o'qilishi, suhbatlar, munozaralar o'qilishi, sayohatlar, uchrashuvlar, kasb-hunar fotoko'rgazmalari tashkil qilishlari zarur. O'quvchini u yoki bu kasbga maqsadli yo'naltirishdan avval uning shaxsini o'rganish lozim. Buning uchun uni kuzatish o'quvchining maktabdagi, jamoat joylaridagi, oila va mehnatdagi amaliy harakatlarini tahlil qilish, so'rovnoma o'tkazish, suhbat, test, olish mumkin. Kasb tanlash faoliyatini oqilona tashkil etish uchun mamlakatimiz qaysi soha mutaxassislariga muhtojligini nazarda tutish va shunga yarasha maktab o'quvchilarini ularning mayli, intilishi, qiziqishi, imkoniyati, aqliy va jismoniy qobiliyatlariga qarab, hamda u yoki bu kasbga yaroqligini aniqlab, so'ng kasbga yo'llash kerak. Kasbga yo'naltirishda turli kasblar, ularga qo'yiladigan talablar, bu kasbni qayerda egallashlari mumkinligi to'g'risida o'quvchilarga ma'lumot berish katta ahamiyatga ega.

Kasbga yo'naltirishning nazariy aspekti kasb faoliyatining barcha tomonlari to'g'risidagi chuqur bilimlarning shakllanishi, shu bilimlarga tayangan holda ta'lim olishni, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish va buning aksi bo'lgan amaliyotning nazariyaga ko'chirish yo'llarini o'rganishni nazarda tutadi. -kasbga yo'naltirishning amaliy aspekti esa egallagan bilimlarni hayotiy faoliyatning ma'lum bir sohasida qo'llashni o'rganishdan iboratdir. Bu esa yoshlarni biror kasbni tanlashga ongli munosabatda bo'lishga tayyorlaydi. O'quvchilar kasblar to'g'risidagi ma'lumotlarni, bilimlarni faqat maktabda emas, balki ommaviy axborot vositalaridan, tanishlari, qarindoshlardan ham bilib oladilar. Yuqoridagilarni hisobga olgan holda yoshlarni kasbga yo'naltirishda quyidagilarga e'tibor berish lozim bo'ladi. -o'quvchilarning faolligi, havaslari, intilishlari,

xohishlari, motivlari, ezgu- niyatlari xususan kasbkorga bo'lgan qiziqishlarini vaqtida aniqlash. -o'quvchilarning individual tipologik xususiyatlari, yoshi va jinsini hisobga olgan holda ularning har birini oqilona kasbga yo'llash; - kasb tanlash faoliyatini oqilona tashkil etish uchun mamlakatimiz qaysi soha mutaxassislariga muhtojligini nazarda tutish va shunga yarasha ularning aqliy va jismoniy qobiliyatlariga qarab, hamda u yoki bu kasbga yaroqligini aniqlab, so'ng kasbga yo'llash kerak. -ota-onalar bilan mustahkam aloqa o'rnatish; -kasbga yo'naltirish bo'yicha maslahatlar uyushtirish lozim bo'ladi. O'quvchi yoshlarni kasbga yo'naltirish—yoshlarga kelajakda o'z kasblarini aniqlab olish uchun yordam qaratilgan ijtimoiy- iqtisodiy, psixologik, pedagogik, tibbiybiologik va ishlab chiqarish- texnik tadbirlarning asoslangan tizimi hisoblanadi.

Yoshlar mehnatining mazmuni mamlakat oldida turgan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy vazifalar, viloyat va tumanlardagi kadrlarga bo'lgan ehtiyoj, o'quv yurtlarining ichki imkoniyatlari va talablari asosida belgilanadi. Kasbga yo'naltirish deganda, yoshlarni xohish moyilligi va shakllangan qobiliyatlariga yarasha hamda xalq xo'jaligini, umuman jamiyatning mutaxassislariga ehtiyojlarini hisobga olib ishga joylashtirish jarayonini optimallashtirish Maktab o'quvchilarida kasb-hunar tanlashga ko'maklashishning asosiy maqsadi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil etish, o'quvchilarda kasbiy bilimlarni va motivatsiyani, ijtimoiy hayotdagi kasbiy olamga moslashuv va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarni shakllantirish. Maktab amaliyotchi psixologi quyidagilarni rivojlantirish uchun ma'suldir: - o'quvchilarni kasblar haqidagi fikrlarini kengaytirish, ularni qobiliyat va imkoniyatlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatish; - o'quvchilarning bilim motivlarini shakllantirish, intellektual va ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish hamda ularning kasblar dunyosi haqidagi fikrini kengaytirish - o'quvchilarda kasbga nisbatan o'z qobiliyatlarini o'rganishga o'rgatish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni ma'lumotnoma va entsiklopedik adabiyotlar bilan ishlashga o'rgatish; - o'quvchilarni uzluksiz kasb-hunarga yo'naltirish, psixologik-pedagogik diagnostik metodikalari asosida kasbiy qiziqishi, layoqati, moyilligi va qobiliyatlarini erta yoshdan aniqlash hamda

yo'naltirib borish; - o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda ota-onalarni va keng jamoatchilikni jalb qilgan holda targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish. O'quvchi-yoshlarning kasb-hunarga layoqatini o'rganish uchun ularning aqliy, jismoniy qobiliyatlarini bilish, malaka va ko'nikmalarini o'rganish lozim. Kasbga nisbatan qiziqishni vujudga keltirish o'qituvchining pedagogik faoliyati bilan bevosita bog'liqdir.

Mehnat ta'limini turmush bilan bog'lash, uyg'unlashtirish, o'quvchilarning individual va tipologik, yosh xususiyatlarini, texnik qobiliyatlarini, intellektual darajalari, imkoniyatlarini hisobga olish ijobiy samara beradi. Chunki har bir kasb-hunar shaxsdan irodaviy zo'r berishni, aqliy jiddiylikni va sinovlarga bardosh bera oladigan o'quvchilarnigina mazkur tanlangan kasbga nisbatan yarog'li deb topiladi. Hozirda umumta'lim maktablarida amalga oshirilayotgan kasbga yo'naltirish ishlarining asosini kasbga nisbatan qiziqishni vujudga keltirish, o'quvchilar moyilligi, qiziqish va qobiliyatlarini uzluksiz psixologik-pedagogik tashxis qilish xulosalariga asoslangan bo'lsada, o'quvchilarning ma'lum bir qismi maktabni bitkazish arafasida ham aniq bir to'xtamga kelmaganligi va kim bo'lishi va qaysi kasbni egallashi mumkin ekanligi haqida aniq bir xulosa ega bo'lmaydilar. Kasb tanlash jiddiy va mas'uliyatli ishdir. O'z hayot yo'lini jiddiy suratda belgilab olish oson ish emas. Buning uchun uzoq vaqt, maxsus tayyorgarlik ko'rish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ochilov M. Muallim qalb me'mori: Saylanma. -T.: O'qituvchi,
2. Педагогика. (Под ред. П.И. Пидкасистого).- М.: Педагогическое общество России, 2003, 608 с.
3. Педагогика nazariyasi va tarixi. 1-qism: Педагогика nazariyasi. (M.X.Toxtaxodjaeva va boshqalar)-T.:10T1800-MO1UA,2007,380 b.
4. Pirmuxamedova M. Pedagogik mahorat asoslari.- T.: 20
5. Nishanova S.Komil inson tarbiyasi- T : Istiqbol 2003
6. Karimov I. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -T: 2008
- 7.d <https://doi.org/10.24412/2181-1784-2022-23-830-839>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108- son

Farmoniga 1- ilova

9. G'oziyev E. Psixologiya T .1994

10. Yosh va pedagogik psixologiyadan praktikum. T. 1991